

**Ибрашева С.Т.**

*«№3 Арнайы мектеп-интернаты» КММ Қарағанды қ. Қазақстан*

## **Есту қабілеті бұзылған балаларды әлеуметтендірудегі тәрбиешінің рөлі**

Қазақстан Республикасындағы қазіргі әлеуметтік-экономикалық ахуал жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру ерекше маңызға ие.

Осыған байланысты даму проблемалары бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің мақсаттары, міндеттері, мазмұны мен технологиялары қайта қаралуда. Әлеуметтену - бұл қоғам мәдениетімен танысу, балаларды оқыту және тәрбиелеу процесі. Осы процестердің көмегімен бала әлеуметтік өмірге қатысу және қоғамда ойдағыдай жұмыс істеу қабілетін алады.

Әлеуметтену процесі адамның дүниеге келуінен басталады және бүкіл өмір бойы жалғасады. Бұл процесс біртіндеп күрделене түсетін кезеңдердің реттілігімен, олардың сабақтастығымен сипатталады. Бала әлеуметтік дамудың арқасында олардың қызығушылықтарын, қоғамдағы мінез-құлық ережелері мен нормаларын ескере отырып, басқалардың қасында өмір сүруге үйренеді, яғни ол әлеуметтік құзыретті болады.

Әлеуметтенудің табиғаты мен жетістігіне сыртқы факторлар да (отбасы, әртүрлі деңгейдегі білім беру ұйымдары) және ішкі (баланың жас және жеке ерекшеліктері) әсер етеді. Бұл тұрғыда денсаулықтағы шектеулердің маңыздылығын және олардың жалпы жеке тұлғаны дамытудың барысына және оның әлеуметтенуіне әсерін мойындамау мүмкін емес. Есту қабілеті бұзылған балалар есту қабілетінің бұзылу дәрежесі мен сипатымен, есту қабілетінің төмендеу уақытымен, сондай-ақ сөйлеу тілінің даму деңгейімен және қосымша даму кемістігінің болуы немесе болмауымен сипатталатын әр түрлі топты білдіреді.

Есту қабілетінің нашарлауы саңырау және нашар еститін балалардың әлеуметтенуін едәуір қиындатады, бұл бірінші кезекте сөйлеудің болмауымен немесе күрт дамымауымен және соның салдарынан баланың сыртқы әлеммен

әлеуметтік байланысының бұзылуымен байланысты. Қалыпты дамып келе жатқан құрдастарына қарағанда есту қабілеті төмен оқушыларды қоғамдағы өмірге дайындау әлдеқайда қиын. Сонымен бірге әлеуметтендіру бойынша мақсатты жұмыс қажет.

Есту қабілеті бұзылған балалардың жеке басының дамуына, алғашқы кезеңдерде тұлғааралық қатынастар, отбасылық тәрбиелеу жағдайлары қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді. Ата-аналар балада қайырымдылық, басқа адамдарға көмектесуге дайын болу және басқаларға көңіл бөлу сияқты қасиеттерге тәрбиелеуі керек. Оның қоғамға тез бейімделуі көбіне осы сипат ерекшеліктеріне байланысты. Алайда білім беру мекемесінің оқшаулануы отбасының шынымен де тәрбие үрдісінен алшақтауына әкеледі. Естімейтін және нашар еститін оқушылар үнемі мектеп-интернатта болады, сондықтан мұғалім олардың өмірінде маңызды рөл атқарады.

Мектеп-интернат мұғалімінің кәсіби қызметі, сондай-ақ есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыс жасаудағы барлық мамандардың қызметі көп қырлы коррекциялық жұмыстарды жүзеге асырумен және нәтижесінде сөйлеу, ойлау, танымдық белсенділік пен адамгершілік идеяларын дамытудағы екінші деңгейлі кемшіліктерді жоюмен байланысты. Балаларға деген қызығушылық, көңіл бөлу, бірлескен іс-әрекеттегі қарым-қатынас балалардың сеніміне ие болуға, олардың мінездерінің ерекшеліктерін түсінуге, өзара түсіністік орнатуға көмектеседі.

Тәрбиеші ынталандыру жүйесін ұйымдастырады, шығармашылық және сөйлеу әрекетіне қызығушылығын дамытады. Балалардың сөздік қарым-қатынасын ұйымдастыру үшін табиғи жағдайлар қолданылады, сонымен қатар тәуелсіз мәлімдемелерді, диалогтарды, бір-бірімен және ересектермен қарым-қатынасты белсендіру үшін бірлескен іс-шараларда жағдайлар жасалады. Тәрбиеші балаларды шығармашылық ұжымдық істерге қатысуды ұйымдастырады және оларды міндетті түрде қарым-қатынас жасауға ынталандырады.

Балаларға әлеуметтік білім беру түзету жұмыстарының барлық бөлімдерін қамтуы керек. Тәрбиешінің алдында басқаларға мейірімділікпен қарайтын, ұялудан ада, белсенді өмірлік ұстанымы бар, өзінің өмірлік мәселелерін өз бетінше шешуге қабілетті адамды тәрбиелеуге ықпал ететін белгілі бір жағдайлар жасау мәселесі тұр.

Демек, есту қабілеті бұзылған балаларда әлеуметтену процесінде бірқатар жеке сипаттамаларды қалыптастыру қажет:

- жеке тұлғаның танымдық белсенділігі;
- өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейі;
- коммуникативті дағдылар, оған қажеттілік;
- адекватты өзін-өзі бағалау және ұмтылыстар деңгейі;
- шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- өзін-өзі бағалауға тәрбиелеу;
- өзін-өзі анықтауға ұмтылу;
- жеңілдіктер мен артықшылықтардың пассивті тұтынушылары рөлімен

қанағаттанбай, өмірлік позицияны таңдау қабілетін қалыптастыру.

Осылайша, есту қабілеті бұзылған балаларды әлеуметтендіру қоғамдағы өмірге қажетті белгілі бір құндылықтар мен жалпыға бірдей қабылданған мінез-құлық нормаларын игеріп, игере алатындай етіп қоғамға интеграциялану болып табылады. Демек, әлеуметтік даму проблемасы арнайы мектеп тәрбиешісінің қызметіндегі маңызды бағыт болып табылады. Есту қабілеті бұзылған балалардың әлеуметтік дамуы баламен арнайы жұмысты және ата-аналармен жүргізілетін педагогикалық жұмысты қамтиды.